

IURIDICA PRIMA

Institute for Legal – Economic Research and Education

**International Scientific Conference
OHRID SCHOOL OF LAW
2018**

***Reforms in the Law:
Step Forward to Rule of Law***

7

IURIDICA PRIMA

Institute for Legal – Economic Research and Education

4-th International Scientific Conference
10-13 May 2018 Ohrid

**OHRID SCHOOL OF LAW
2018**

*Reforms in the Law:
Step Forward to Rule of Law*

7

Издавач:

Институт за правно-економски истражувања и едукација

Ј У Р У Д И К А П Р И М А

Димо Хаци Димов 8/1-1 Скопје, Република Македонија

iuridicaprima.mk

iuridicaprima@gmail.com

Publisher:

Institute for Legal-Economic Research and Education

I U R I D I C A P R I M A

Dimo Hadzi Dimov 8/1-1 Skopje, Republic of Macedonia

iuridicaprima.mk

iuridicaprima@gmail.com

За издавачот:

Проф. д-р Ангел Ристов

For the Publisher:

Angel Ristov, Phd

Печати:

Стоби Трејд

Print:

Stobi Trejd

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

34(082)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција Охридска школа на правото (4 ; 2018 ; Охрид)

Охридска школа на правото. Реформи во правото : чекор поблиску до владеењето на правото / 4-та Меѓународна научна конференција 10-13 Мај 2018 Охрид ; [главен и одговорен уредник Ангел Ристов]. - Скопје : Институт за правно-економски истражувања Јуридика Прима, 2018. - 2 св. (356 ; 328 стр.) : илустр. ; 25 см

Трудови на повеќе јазици. - На преднасл. стр.: Ohrid school of law 2018, Reforms in the law : step forward to rule of law / 4-th International Scientific Conference 10-13 May 2018 Ohrid. - Фусноти кон текстот. - Библиографија и summaries кон одделни трудови

ISBN 978-608-66152-2-2 (кн. 7)

ISBN 978-608-66152-3-9 (кн. 8)

а) Право - Зборници

COBISS.MK-ID 109051914

IURIDICA PRIMA

ЈУРИДИКА ПРИМА

Институт за правно економски истражувања и едукација

4-та Меѓународна научна конференција
10-13 Мај 2018 Охрид

**ОХРИДСКА ШКОЛА НА ПРАВОТО
2018**

*Реформи во правото:
Чекор поблиску до владеењето на правото*

7

Institute for Legal – Economic Research and Education
IURIDICA PRIMA

Editor –in-chief: Professor Angel Ristov, PhD

International Editorial Board:

1. PhD, Ivan Ruschev, Faculty of Law, University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Republic of Bulgaria;
2. PhD, Mihail Malchev, Faculty of Law, University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Republic of Bulgaria;
3. PhD, Barbara Novak, Faculty of Law, University in Ljubljana, Republic of Slovenia;
4. PhD, Draginja Vuksanović, Faculty of Law, University in Podgorica, Republic of Monte Negro;
5. PhD, Ilija Vukčević, Faculty of Law, University, Donja Gorica, Podgorica, Republic of Monte Negro;
6. PhD, Nenad Tešić, Faculty of Law, University in Belgrade, Republic of Serbia;
7. PhD, Novak Krstić, Faculty of Law, University in Nis, Republic of Serbia;
8. PhD, Vesna Simovic Zvicer, Faculty of Law, University in Podgorica, Republic of Monte Negro;
9. PhD, Marko Bevanda, Faculty of Law, University in Mostar, Republic of Bosnia and Hercegovina;
10. PhD, Radenko Jotanović, Faculty of Law, University in Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Hercegovina;
11. PhD, Sanja Gongeta, Republic of Croatia, College of Applied Sciences Lavoslav Ružički in Vukovar, Republic of Croatia;
12. LLM, Lidija Šimunović, Faculty of Law, University in Osijek, Republic of Croatia;
13. Seregin Andrej Viktorovich, Assistant Professor, Candidate on Legal Sciences, South Federal University, Rostov on Don, Russian Federation;
14. PhD, Ivana Shumanovska Spasovska, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia;
15. PhD, Jovan Zafirovski, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia;
16. PhD, Ilija Rumenov, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia;
17. LLM, Ilija Manasiev, Faculty of Law “Iustinianus Primus” University “Ss. Cyril and Methodius” Skopje, Republic of Macedonia.

Институт за правно-економски истражувања и едукација
ЈУРИДИКА ПРИМА

Главен и одговорен уредник: проф. д-р Ангел Ристов

Меѓународен уредувачки одбор:

1. Д-р д-р Иван Русчев, Правен факултет Универзитет „Св. Климент Охридски“ Софија, Република Бугарија;
2. Д-р Михаил Малчев, Правен факултет, Универзитет „Св. Климент Охридски“ Софија, Република Бугарија;
3. Д-р Барбара Новак, Правен факултет, Универзитет во Љубљана, Република Словенија;
4. Д-р Илија Вукчевиќ, Правен факултет, Универзитет Доња Горица, Подгорица, Република Црна Гора;
5. Д-р Драгиња Вуксановиќ, Правен факултет, Универзитет во Подгорица, Република Црна Гора;
6. Д-р Ненад Тешиќ, Правен факултет Универзитет во Белград, Република Србија;
7. Д-р Новак Крстиќ, Правен факултет Универзитет во Ниш, Република Србија;
8. Д-р Весна Симовиќ Звицер, Правен факултет, Универзитет во Подгорица, Република Црна Гора;
9. Д-р Марко Беванда, Правен факултет Универзитет Мостар, Република Босна и Херцеговина;
10. Д-р Раденко Јотановиќ, Правен факултет Универзитет во Бања Лука, Република Македонија, Република Српска, Босна и Херцеговина;
11. Д-р Сања Гонцета, Колец на применети науки Лавослав Ружички, Република Хрватска;
12. М-р Лидија Шимуновиќ, Правен факултет, Универзитет во Осијек, Република Хрватска;
13. Серегин Андреј Викторович, кандидат на правни наука Јужниот федерален универзитет во Ростов на Дон, Руска Федерација;
14. Д-р Ивана Шумановска Спасовска, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил Методиј“ Скопје, Република Македонија;
15. Д-р Јован Зафировски, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Република Македонија;
16. Д-р Илија Руменов, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Република Македонија.
17. М-р Илија Манасиев, Правен факултет „Јустинијан Први“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Република Македонија

СОДРЖИНА

7.1. Проф. д-р Борче Давитковски Проф. д-р Ивана Шумановска-Спасовска М-р Константин Битраков НЕЗАВИСНИТЕ ТЕЛА КАКО МОДЕЛ НА ОРГАНИЗАЦИЈА НА ЈАВНАТА УПРАВА.....	11
7.2 Professor Ekaterina Mateeva, Dr. Scienc., Dr. Habil THE REFORM IN BULGARIAN NOTARY LAW – A STEP FORWARD TO THE RULE OF LAW.....	39
7.3. Professor Vesna Pendovska, PhD Professor Aleksandra Maksimovska Stojkova, PhD Elena Neshovska K Joseva, PhD SOME TAX ASPECTS OF DIGITAL (VIRTUAL) CURRENCIES.....	63
7.4. Проф.д-р Тодор Каламатиев Д-р Александар Ристовски ЗАШТИТА НА РАБОТНИЦИТЕ ВО СЛУЧАЈ НА ОТКАЗ ОД ДЕЛОВНИ ПРИЧИНИ И КОЛЕКТИВНИ ОТПУШТАЊА (СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ТРУДОВО-ПРАВЕН СИСТЕМ).....	71
7.5. Проф. др Драган Николић Др Александар Ђорђевић Серегин Андреј Викторович СПЕЦИАЛЬНЫЕ СУДЕБНЫЕ ДОКАЗАТЕЛЬСТВА В СРЕДНЕВЕКОВЫХ ПРАВОВЫХ СИСТЕМАХ СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ.....	85
7.6.Проф. д-р Никола Тупанчески Проф. д-р Александра Деаноска ЗА ПОТРЕБАТА ОД ИНКРИМИНИРАЊЕ НА ДЕМНЕЊЕТО КАКО ОБЛИК НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО ЗАГРОЗУВАЊЕ НА СИГУРНОСТА.....	103

7.7. Prof. Dr Barbara Novak DIVORCE LAW IN THE NEW SLOVENIAN FAMILY CODE.....	117
7.8. Prof. Emilija Stanković LAESIO ENORMIS OD INSTITUTA RIMSKOG PRAVA DO REFORMISANOG – MODERNOG INSTITUTA.....	131
7.9. Проф. д-р Дејан Мицковиќ ЗАЕДНИЧКОТО ВРШЕЊЕ НА РОДИТЕЛСКОТО ПРАВО И ПОДЕЛЕНОТО РОДИТЕЛСТВО ПО РАЗВОДОТ НА БРАК ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА – DE LEGE LATA DE LEGE FERENDA.....	141
7.10. Проф. д-р Ана Павловска-Данева Проф. д-р Ивана Шумановска-Спасовска Проф. д-р Елена Давитковска АГЕНЦИИТЕ – РЕАЛНА ПОТРЕБА ИЛИ МОДА.....	161
7.11. Professor Jelena Đ. Vidić, Ph.D Sandra O. Samardžić Milica S. Kovačević MEDICAL TOURISM – LEGAL AND ETHICAL ASPECTS.....	187
7.12. Jelena Čuveljak, Dr. Scienc. IMPLEMENTACIJA DIREKTIVE O NAKNADI ŠTETE ZBOG POVREDE PRAVA TRŽIŠNOG NATJECAJA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	209
7.13. Проф. д-р Александра Груевска Дракулевски МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ЗАТВОРЕНИЦИ ОСУДЕНИ НА КАЗНА ДОЖИВОТЕН ЗАТВОР И ДРУГИ ДОЛГИ КАЗНИ ЗАТВОР.....	225
7.14. Проф. др Балша Кашћелан КОМЕНТАР ПРАВНОГ СТАВА ВРХОВНОГ КАСАЦИОНОГ СУДА ПОВОДОМ ТЗВ. СЛУЧАЈА „ЈАВНОБЕЛЕЖНИЧКИ ЗАПИС“..	253
7.15. Проф. д-р Јован Зафироски ПРАВНИ И ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ НА КРИПТОВАЛУТИТЕ.....	267

7.16. Др Жарко Димитријевић Марко Димитријевић Ксенија Димитријевић РЕШАВАЊЕ ЕНЕРГЕТСКИХ ИТ СПОРОВА МЕДИЈАЦИЈОМ.....	283
7.17. Д-р Есин Кранли Бајрам СОДРЖИНА НА РИМСКИОТ ТЕСТАМЕНТ.....	293
7.18. Dr. sci.Vedran Šupuković ODOVORNOSTI POMORSKOG PRIJEVOYNIKA ZA ŠTETU ZBOG SMRTI I TJELESNE OZLJEDE PUTNIKA.....	305

непокретности у форми јавнобележничког записа и то је јасно навео у Закону о јавном бележништву и Закону о промету непокретности. Ипак, Врховни касациони суд доноси став којим даје ветар у крила катастарским управама и које сада могу мимо законских прописа да, (на основу уговора о промету непокретности у форми јавнобележничког записа), врше измене у катастру непокретности. Све ово је створило одређену правну несигурност и додатно узбуркало страсти између адвоката и јавних бележника.

THE LEGAL OPINION OF THE SUPREME COURT OF SERBIA TOWARDS CASE OF NOTARY DOCUMENT

Abstract: *The Supreme Court of Serbia adopted the legal opinion (which is the subject of the comment) at the session of the Civil Department, resolving the disputed legal issue regarding the request of the Court from Kuršumlja. The District Court in Kuršumlja asked: Is a real estate agreement can be the basis for registering ownership, if it has a form of a notary document? In the aforementioned session, the Supreme Court, having regard to the “divided publicity”, took a legal view: “The real estate transfer agreement made in the form of a notary document is a legal document for the registration of the ownership right”. The position that the Supreme Court has formulated is in direct contradiction with the positive law of Serbia. The author explains the reasons against such a Court decision.*

Key words: *The Supreme Court of Serbia, Notary Document, Property Law, Civil Law System, immovable property.*

ПРАВНИ И ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ НА КРИПТОВАЛУТИТЕ

UDK:336.74:004.78]:34

336.74:004.78]:33

Review paper

Абстракт: Воведувањето на нови технологии при плаќањата повторно ја отворија и дебатата за поимот на парите и нивното дефинирање. Истиснувањето на готовината како средство за плаќање ја смени сликата за парите, додека појавата на криптовалутиите отвори нови поглавја во монетарното право. Како средство за плаќање криптовалутиите не се производ на ниту една држава односно централна банка. Од една страна, тоа претставува неограничена можност за пазарот и за иновативност во развојот на алтернативни средства за плаќање, но од друга страна, постои и опасност за постојниот монетарен поредок во кој централна улога има државата односно централната или емисиона банка. Криптовалутиите се предизвик и за монетарните власти кои преку монетарната политика ги остваруваат нивните цели поврзани пред се' со стабилноста на цените и доброто функционирање на финансискиот систем. При нивното користење постојат бројни предности во однос на традиционалните пари како што се тајноста, брзината и ниските трансакциони трошоци, но и бројни ризици поврзани со отсуството на регулатор или институција која со својот авторитет ќе стои позади трансакциите, како и можноста преку нив да се финансираат и плаќаат стоки и услуги кои се дел од нелегални активности. Според многумина, криптовалутиите како децентрализиран инструмент за плаќање се иднината односно правецот во кој ќе се развива системот за плаќања. Како и при секоја „револуција“ правната рамка од претходниот систем не е подготвена да одговори на потребите на новото време. Овој труд е скроман обид да се анализираат правните и економските прашања поврзани со употребата односно појавата на криптовалутиите.

Клучни зборови: крипто валути, биткоини, економија

* д-р Јован Зафировски, Вонреден професор на Правниот факултет „Јустинијан први“, УКИМ, Скопје. Трудот е предаден на издавачот во јули 2018 година.

Вовед

Светот е во одредена криптоманија. Bitcoin, Ethereum, Ripple, Bitcoin Cash, Litecoin... Моментално постојат повеќе од 1500 криптовалути чијашто пазарна капитализација надминува 500 милијарди долари, додека постојат повеќе од 100 девизни пазари односно берзи на кои дневно се разменуваат криптовалути во вредност од над 20 милијарди долари¹. Вестите се преполни со информации за новите трендови со криптовалути, а мислењата за нивната иднина одат во дијаметрално спротивни екстреми. Од оние кои сметаат дека криптовалути се револуција којашто од темел ќе ги промени системите за плаќање, економијата, ќе има дури и сериозни политички ефекти, па се до оние кои сметаат дека криптовалути се еден обичен балон кој кога тогаш ќе доживее спектакуларен колапс.

Криптовалути се предмет на проучување на повеќе научни дисциплини и истите не можат да се анализираат еднострано. Се наоѓаат на тремеѓето помеѓу правото, економијата и технологијата односно информатиката. Станува збор за исклучително динамична материја која е подложна на секојдневни промени. Од научен аспект, следењето и проучувањето на одредена цел што се движи, постојано се менува, е навистина голем предизвик. Суштината на криптовалути лежи во прогресот на информатичката технологија и софтвер кој овозможуваат ефикасен и функционален децентрализиран систем на плаќање кој е надвор од стандардните односно традиционални системи на платен промет кои се регулирани и надгледувани од страна на централните банки. Од правен аспект, работите се уште посложени затоа што се работи за материја која, од една страна, досега не била предмет на правно уредување но, од друга страна, е дел од еден исклучително важен дел на правото или монетарното право кое ги уредува парите и паричните односи кои пак се витален дел на финансискиот и на целокупниот економски систем на државите. Исто така, криптовалути отвораат низа на практични правни прашања како што се оданочувањето, борбата против трговијата со дрога и други стоки и услуги, како и перењето пари што го прави феноменот на криптовалути сериозен тест за правната наука. Од економски аспект, децентрализацијата на парите е предизвик за економската наука, за монетарната политика и за целокупниот финансиски систем.

Трудот е скромна обид да се објасни феноменот наречен криптовалути преку презентација на поимот на криптовалути (I) како и анализа на економските (II) и на правните (III) прашања кој се наметнуваат со

¹ <https://coinmarketcap.com/>

појавата и користењето на криптовалути како средство за размена што отвора една нова димензија на поимот на парите и нуди нов модел на организација на платните системи кој за прв пат најде успешен начин да ја заобиколи државата како посредник во плаќањата.

I. Поим на криптовалути

Што претставуваат криптовалути? Дали се тие еден обичен „балон“ кој ќе создаде хаос на финансиските пазари, нов вид на „понзи“ шема, нов вид на пари и средство за размена? Дали се тоа нови инвестициони инструменти или нешто слично? Најчест одговор или впечаток кој преовладува во јавноста е дека криптовалути се нешто во коешто можеме да инвестираме и истото преку ноќ ќе не’ направи богати. Но, тоа е погрешен или делумно точен впечаток кој е далеку од суштината и вистинската идеја позади криптовалути.

Криптовалутите се обид за воспоставување на нов, поефикасен платен систем кој е децентрализиран и се темели на технолошкиот напредок. Би можеле да ги дефинираме како електронски систем на плаќање којшто се базира на криптографски доказ. Тие се создадени, регистрирани и управувани електронски од страна на отворен, децентрализиран криптографски систем. Самиот систем на криптовалути го сочинуваат: копачите (miners) преку кои се емитуваат криптовалути, паричниците (wallets) каде што се складираат криптовалути, берзите односно девизните пазари каде се врши размена на едни криптовалути за други или размена на криптовалути за национални валути, како и процесори кои овозможуваат прифаќање на криптовалути од страна на економските оператори како средство за плаќање².

Според тоа какви се релациите помеѓу криптовалути и традиционалните пари кои се законско средство за плаќање во одредена економија, криптовалути можеме да ги поделиме во три групи. Првата ја сочинуваат затворени системи кои функционираат во затворен систем и нема надворешен влез и излез односно плаќања кон други субјекти и за други потреби освен оние за коишто е ексклузивно создадена таа криптовалута. Најчест пример за ваков систем се забавните интернет игри каде се стекнуваат „пари“ кои се користат во играта, како што е

² За техничката страна на криптовалути види: Arvind Narayanan and al., Bitcoin and Cryptocurrency Technologies, A Comprehensive introduction, Princeton University Press, 2016, стр. 1-27

на пример *World of Warcraft Gold* кој се користи во истоимената игра дизајнирана од *Blizzard Entertainment*. Во втората група се криптовалути каде има еднонасочен промет односно менување или купување на криптовалути со валути односно пари за потоа да бидат користени при најразлични плаќања. Како пример може да се наведат *Facebook credits* кои се купуваат преку кредитни картички за подоцна да се користат во платформата на *Facebook*. Третата група ја сочинуваат криптовалути каде има двонасочност на менувањето на валути односно пари за криптовалути и обратно³.

Моментално најфреквентната криптовалута во светот е Биткоинот. Создаден во 2009 година и најпрвин користен од малкумина ентузијастичари, пред се' информатичари и љубители на технологијата, постепениот раст кој се интензивираше во последните години доведе до тоа денес оваа криптовалута да претставува повеќе од една третина од пазарната капитализација на криптовалути. Во циркулација се повеќе од 17 милиони Биткоини од целокупната монетарна маса на оваа криптовалута која ќе изнесува 21 милион. Со решавање на алгоритмот, што значи и успешно процесирање трансакција, „копачот“ е награден за успешно завршената работа со нови Биткоини. Така се проширува монетарната маса. Биткоините се креираат или емитираат (копаат/minted) од страна на индивидуи (копачи/miners) кога се успешно завршени постапките на валидација или решавање на Биткоин трансакциите. Досега, Биткоинот е најуспешната приказна на криптовалути која е основа за создавање на други криптовалути. За да постигне дополнителна ликвидност Биткоинот е поделен на *Bitcoin* и *Bitcoin cash*. Иако сепак се смета како шпекулативен инструмент кој пред се' служи и се чува за остварување на капитална добивка, а помалку како средство за плаќање сепак инвонредно брзо расте бројот на економски оператори кои ги прифаќаат Биткоинот и други криптовалути како средство за плаќање како што се: *KFC Canada, Tesla, Microsoft, Bloomberg, LOT Polish Airlines, Wikipedia, Subway, PayPal* и тн.

Постојат бројни бенефити но и ризици кои се поврзани со употребата на криптовалути. Предностите на криптовалути во однос на традиционалните средства за плаќање се поврзани со ниските или непостоечки трансакциони трошоци од причина што не постои централизирано порамнување односно не постои клиринг, нема банкарски и други провизии. Понатаму, при користењето на криптовалути како

³ ECB, Report on virtual currency schemes, 2012, стр. 13-14, достапно на <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>

платажно средство не постојат ниту ограничувања на трансакциите, нема граници за трансферите. Ова е особено важно во земји како Република Македонија каде капиталната сметка сеуште не е целосно либерализирана. Трансакциите се исклучително брзи и анонимни како по однос на плаќачот така и по однос на примачот на средствата. Сепак, покрај предностите кои употребата на криптовалути ги носи, постојат и некои сериозни недостатоци кои можат да ја загрозат иднината на криптовалути. Тоа се пред се' зависноста од информатичката технологија во ситуација кога не постои институција која стои позади технологијата, отсуството на транспарентност и анонимноста која што може да биде злоупотребена за трансакции поврзани со незаконски активности како перење пари, финансирање тероризам, трговија со дроги и тн. Исто така, криптовалути можат да бидат закана и за јавните финансии во смисла на поттикнување на даночна евазија. Од инвестиционен аспект, криптовалути се ризичен инструмент чијашто вредност има силни осцилации од каде што доаѓа и перцепцијата за криптовалути како шпекулативен инвестиционен инструмент, а не како средство за размена⁴.

Сепак, иако се производ на новото време и на современата технологија, идејата за децентрализацијата на парите постои многу одамна. Теоретската подлога за криптовалути како во економската така и во правната наука е исклучително силна. Така, во економската наука постои цврст теоретски темел за криптовалути кој се наоѓа во Австриската економска школа која смета дека државата не треба да го има единственото право односно монопол за издавање на парите. Според оваа теорија, ексклузивитетот на државата во оваа област допринесува за неодговорно однесување и влијанија на државата во економскиот циклус што има негативни ефекти на економските текови⁵. Исто така, во правната наука општествената теорија за парите дава поткрепа на можноста за користење на криптовалути без дозвола од државата и властите⁶. Имено, оваа теорија смета дека парите се сето она што општеството го признава како такво и државата не може да влијае на ваквата одлука. Ова најдобро можеме да го забележиме во услови на војни, социјални и други немири кога цигарите, храната, бензинот и тн. се главните средства за размена. Значи, идејата за децентрализација на парите постои одамна и

⁴ David Yermack, Is Bitcoin a Real Currency? An Economic Appraisal, NBER Working Papers Series, 2013, достапно на: <http://www.nber.org/papers/w19747.pdf>

⁵ Friedrich A. Hayek, Denationalisation of money, IEA, 1976, pp. 82-84

⁶ За општествената теорија за парите види: Charles Proctor, Mann on the legal aspects of money, Oxford university press, 2012, стр. 23-25

постојат бројни обиди за нејзино реализирање.

Но, што е тоа што сега ситуацијата ја прави поинаква? Наједноставниот одговор е развојот на дигиталната технологија, иновацијата во делот на платните системи и парите. Како што знаеме од историјата, парите сами по себе се иновација. Кога трампата почнала да не функционира се појавиле првите облици на пари како средство за размена. Предмети ценети во средината, потоа скапоцените метали, па книжните пари, жиралните пари, за денес да ги имаме електронските пари со кои и преку мобилен телефон вршиме плаќања. Но, каде е пробивот на технологијата во криптовалути што ја прави денешната ситуација поразлична од минатото? Одговорот лежи во фактот што криптовалути можат ефикасно да го решат проблемот од потребата од централна институција или посредник преку која ќе се вршат плаќањата, а тоа е државата односно централната банка. Со новата технологија на криптовалути се решава ситуацијата во која со исти средства се вршат две или повеќе трансакции односно се користат исти пари за две или повеќе плаќања.

Валидацијата на трансакцијата, преку Биткоинот на пример, се врши децентрализирано преку сите учесници. Таа технологија се нарекува *Blockchain* и истата претставува револуција во плаќањата затоа што трансферот се валидира преку решавање на алгоритам што се врши децентрализирано од сите учесници. *Blockchain* (или како уште се нарекува *distributed ledger technology*) претставува безбедна база на податоци во која се евидентираат трансакциите и истата е споделена помеѓу сите учесници во мрежата. Преку неа се запишуваат и се чуваат сите информации за трансакциите при што податоците се енкриптирани, а мрежата не зависи од ниту еден учесник особено од причина што податоците се споделени помеѓу сите учесници во рамките на мрежата. Кога станува збор за можностите кои ги отвора прогресот на технологијата јавноста е секогаш скептична. Паралелата која што се прави за користењето на криптовалути е онаа на почетоците на користењето на електронската пошта. Преку новата *Blockchain* технологија директно се пренесуваат средства исто како што преку електронската пошта директно се праќаат пораки⁷.

Доколку го земеме Биткоинот како пример, неговиот софтвер односно правилата и постапката по која тој функционира се содржани

⁷Marco Iansiti and Karim R. Lakhani, The Truth about Blockchain, Harvard Business Review, 2017, стр. 5, достапно на: <https://hbr.org/2017/01/the-truth-about-blockchain>

во таканаречен *Bitcoin Core*⁸ софтвер кој е *open source*, јавно достапен за користење и надградба. Иницијално креиран од страна на извесен Satoshi Nakamoto⁹, лице чијшто идентитет не е познат овој софтвер е лиценциран од страна на MIT и е достапен за надградба и подобрувања преку т.н. процедура за предлози за подобрување на биткоинот. За понатамошниот развој на Биткоинот се задолжени програмери (developers) кој интервернираат во *Bitcoin Core* кога сметаат дека е тоа потребно. Се поставува прашањето дали овие лица имаат голема моќ со тоа што ја одредуваат траекторијата по која ќе се развива биткоинот? Одговорот е нејасен. Од една страна, тие можат да ги променат правилата по кои функционира ова криптовалути и нејзините карактеристики, но од друга страна *Bitcoin core* е јавно достапен и доколку промените не се оценети како позитивни Биткоинот може да биде понатаму развиен од страна на други лица во облик на некоја друга валута. Оттука јавноста игра најголема улога кога се во прашање *open source* софтверите.

Појавата на *Blockchain* технологијата претставува *game changer* во светот на парите и системите за плаќање. Со оваа технологија централните банки и другите посреднички институции не се неопходни за реализација на плаќањата, а тоа отвора бројни прашања во врска со економските ефекти и последиците што ќе ги предизвикаат криптовалути за целокупниот економски и финансиски поредок.

II. Економски аспекти на криптовалути

Кога се зборува за криптовалути, од економски аспект, две прашања се од исклучителна важност. Првото е поврзано со дилемата дали криптовалути може да се сметаат за пари во економијата, односно дали според стандардната дефиниција за парите можеме да ги сметаме како конкуренција на парите издадени од централните банки зад кои стои авторитетот на државата. Второто прашање е поврзано со тоа какви ефекти би предизвикало масовното користење на криптовалути на монетарната политика и воопшто на стабилноста на целокупниот финансиски систем. Идејата на криптовалути е да се одземе ексклузивитетот на државата преку создавање на средство за плаќање кое ќе биде надвор од традиционалните платни системи, ќе биде поефикасно и ќе биде

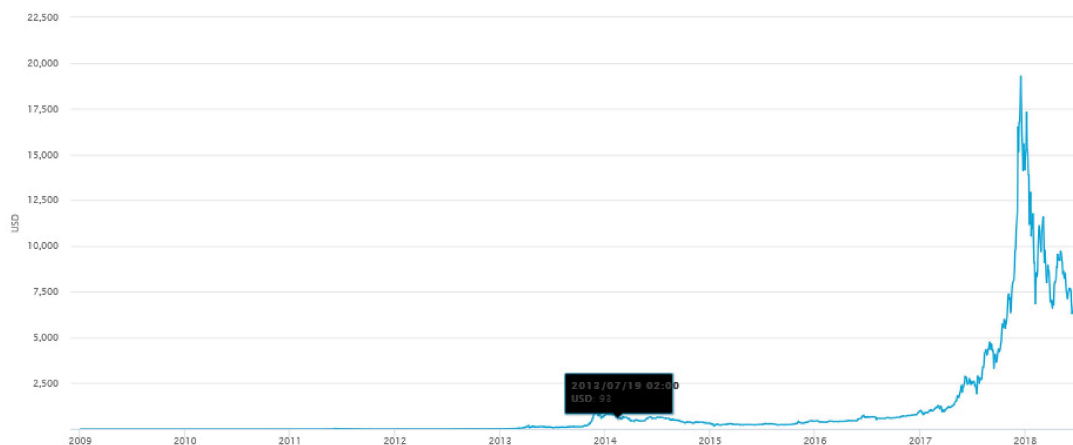
⁸ Bitcoin Core, <https://bitcoin.org/en/bitcoin-core/>

⁹ Satoshi Nakamoto, Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, available at: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

децентрализирано. Но, ваквата поставеност на криптовалутите, на некој начин како конкуренција на парите издадени од страна на централната банка отвора бројни дилеми за тоа како би функционирала централната банка во услови на масовно користење на криптовалутите како средство за плаќање. Тоа несомнено би се одразило на монетарната политика, нејзината трансмисија преку деловните банки, а тоа ќе има ефект и на остварувањето на целите кои се поставени на централната банка.

Во однос на првото прашање, доколку ја споредиме стандардната односно економската дефиниција на парите која ги дефинира парите преку функциите што ги извршуваат, а тоа се средство за размена, мерило за вредноста и чувар на вредноста ќе видиме дека криптовалутите не задоволуваат два од три критериуми. Еве на пример, ако го земеме Биткоинот како најшироко користена криптовалута ќе видиме дека многу е мал бројот (иако трендот е растечки) на економски оператори што го прифаќаат како средство за плаќање. Сепак, колку и да е ограничена можноста за плаќање може да кажеме дека Биткоинот претставува средство за размена. Но, што се однесува до останатите две функции на парите, силните осцилации на вредноста на Биткоинот во однос на американскиот долар или во однос на другите светски валути оневозможуваат остварување на останатите две функции на парите, а тоа се мерило на вредноста и чувар на вредноста. Од графиконот подолу може да се види како се движела вредноста на Биткоинот од првото тргување до јули 2018 година.

Во однос на второто прашање, факт е дека со масовната употреба на криптовалутите како средство за плаќање се губи ексклузивитетот на државата во монетарниот систем без разлика на тоа што според словото на законот е дефинирано како законско средство за плаќање. Се губи најважната алатка на монетарните власти, а тоа е контролата на понудата на пари со којашто беа и се неприкосновени владари во економијата. Можеа да создадат економски бумови и кризи во само еден ден. Кај Биткоинот на пример, постои лимитирана монетарна маса од 21 милион која по достигнувањето на овој износ нема да се зголемува. Тоа ќе спречи евентуална идна девалвација преку зголемувањето на монетарната маса. Доколку профункционира во широка употреба и биде масовно прифатена како средство за плаќање оваа карактеристика на Биткоинот ќе влева дополнителна доверба за стабилноста на вредноста на истата. Од монетарната политика на централната банка, нејзината ефикасност и адекватност зависи и функционирањето на целокупниот финансиски систем кој ги вклучува како финансиските посредници така и

Извор: <https://blockchain.info>

финансиските пазари. Нефикасноста или намалената моќ на централната банка може да ја доведе во прашање и стабилноста на финансискиот, а со тоа и на целокупниот економски систем на државата.

Зголемената употреба на криптовалути го привлече вниманието на централните банки и регулаторите. ЕЦБ и американскиот ФЕД сметаат дека од аспект на финансиската стабилност криптовалутите се сеуште во многу рана фаза на нивниот развој и не можат да ја нарушат финансиската стабилност. Треба да постои сериозна закана од хиперинфлација за пошироката јавност масовно да се сврти кон криптовалути како средство за плаќање кое ќе ужива поголема доверба од традиционалните пари издадени од централните банки на државите.

Сепак, криптовалути отвораат бројни правни дилеми како по однос на нивниот третман во правните односи во кои се дел така и по однос на ефектите кои криптовалути ги имаат во делот на перењето на пари, оданочувањето и даночното затајување, финансирањето на тероризмот и сл.

III. Правни аспекти на криптовалути

Како што може да се очекува, реакцијата на властите по однос на криптовалути и *Blockchain* технологијата е конфузна. Од една страна, знаат дека не можат да го спречат процесот на децентрализација на парите. Невозможно е тоа! Но, од друга страна, сакаат да ја задржат

контролата на системите на плаќање и да останат врховни господари на монетарната маса односно на понудата на пари. Во правните лавиринти се појавуваат и практични прашања во секојдневната трговија со криптовалути како што е прашањето на оданочувањето. Кога станува збор за регулацијата, од една страна државата преку регулаторните институции во делот на монетарниот и финансиски систем сака да воспостави ред во криптовалути кое пак од друга страна е оценето како непотребен товар и попречување на иновацијата водена од оние ентузијастички работат на создавање на криптовалути и оние кои сакаат истите да ги користат. Во крајна линија, криптовалути се темелат на идејата за децентрализација на парите и плаќањата што значи заобиколување на државата и постојниот систем на плаќање.

Но, макропрudentните супервизори и контролорите на системите на плаќање сеуште не обрнуваат преголемо внимание на криптовалути. Американскиот ФЕД, ЕЦБ и другите институции во развиените земји сметаат дека криптовалути и пазарот на криптовалути е сеуште во зачеток и нема сериозни импликации за функционирањето како на локалните така и на глобалниот финансиски систем¹⁰. Постојат селективни обиди за уредување на прашања кои се поврзани со криптовалути како што се нивното издавање, пазарите односно берзите на кои се купуваат/продаваат криптовалути и тн. Анализа на правната рамка во земјите кои што започнале со одредена регулација на криптовалути покажува непостојаност на регулаторите и брзо менување на позициите и пристапот кон криптовалути¹¹.

Така, земјите членки на Еврозоната немаат усогласен пристап во утврдувањето на правниот статус на криптовалути. Како и што може да се очекува, регулацијата треба да е иницирана од страна на ЕЦБ како институција надлежна за заедничката монетарна политика и која е и ексклузивен супервизор во рамките на Еврозоната. Во неколкуте обиди да ги дефинира криптовалути ЕЦБ ја менуваше својата позиција. Во првата дефиниција криптовалути беа дефинирани како „вид на нерегулирани дигитални пари, кои се емитувани и најчесто контролирани од страна на програмери и кои се прифатени и користени

¹⁰ Eric Lam, What the World's Central Banks are Saying About Bitcoin, Bloomberg, 4 април 2018, достапно на: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-15/what-the-world-s-central-banks-are-saying-about-cryptocurrencies>

¹¹ За различните позиции на регулаторите во различни земји види: Jovan ZAFIROSKI, Bitcoin – a New Challenge for the Complicated European Monetary Structure, in South Eastern Europe and the European Union – Legal Perspectives, SEE Series of Papers Volume 3, Verlag Alma Mater, Saarbrücken, 2017, стр. 145-158

од страна на специфична виртуелна заедница“¹². Сепак, оваа дефиниција е променета при што е избришан зборот „пари“ од причина што нивото на употреба на криптовалути не дозволува да ги наречеме пари како и зборот „нерегулирани“ од причина што во некои законодавства започна процесот на нивна регулација. Така, новата дефиниција на ЕЦБ ги дефинира криптовалути како „дигитално претставена вредност којашто не е издадена од страна на централна банка, кредитна институција, институција за електронски пари и сл. која во одредени ситуации може да биде користена како алтернатива за парите“¹³. Други земји имаат комплетно различен пристап. Кина, на пример, во септември 2017 ја забрани употребата на криптовалути. Ваквата своја одлука ја поткрепи со фактот што употребата на криптовалути носи бројни ризици како од аспект на корисниците така и од аспект на стабилноста на монетарниот и финансиски систем¹⁴. Од друга страна пак, како најмоќна финансиска сила во светот која стои зад доминантната светска валута доларот, САД сеуште нема јасна позиција по однос на криптовалути. Позицијата на Русија е исто така нејасна. Од една страна, постојат најави за создавање на платформа за тргување со криптовалути на берзата во Москва, но од друга страна, централната банка на Русија алармираше за големите ризици што употребата на криптовалути ги носат¹⁵. Слична е и состојбата во државите од централна и источна Европа¹⁶.

Употребата на криптовалути како средство за плаќање создава можност за целосна анонимност на субјектите кои се учесници во трговските односи. Тоа од една страна е бенефит за самите учесници, но од друга страна отвора можност за злоупотреби кои се недозволиви и казниви според законот. Така, властите ја насочуваат енергијата во сузбивањето на можностите преку криптовалути да се вршат плаќања од недозволиви активности како што се трговијата со дрога, перењето пари и финансирањето на тероризам. Анонимноста на трансакциите ги

¹² ECB, Report on virtual currency schemes, 2012, стр. 13, достапно на: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>.

¹³ ECB, Virtual currency schemes – a further analysis, 2015, стр. 25, достапно на: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>.

¹⁴ The People's Bank of China, Public Notice of the PBC, CAC, MIIT, SAIC, CBRC, CSRC and CIRC on Preventing Risks of Fundraising through Coin Offering, September 2017, достапно на: <http://www.pbc.gov.cn/english/130721/3377816/index.html>

¹⁵ Central Bank of the Russian Federation, Statement, 4 September 2017, достапно на: https://www.cbr.ru/press/pr/?file=04092017_183512if2017-09-04T18_31_05.htm

¹⁶ Stephen O'Neal, From Russia to Macedonia: How Cryptocurrencies are Regulated in Eastern Europe, Cointelegraph, јули 2018, достапно на: <https://cointelegraph.com/news/from-russia-to-macedonia-how-cryptocurrencies-are-regulated-in-eastern-europe>

направи криптовалутите извонредно атрактивни кога станува збор за плаќање на стоки и услуги како што се опојните дроги. Најдобар пример за тоа е *Silk road* интернет страницата на која се вршеше продажба на разни недозволиви производи и услуги. Ова е само еден пример со којшто властите во САД успешно се справија, но постојат бројни други кои во моментот оперираат во таканаречениот *dark web*, а притоа како средство за плаќање се користат криптовалутите. Перењето пари е исто така олеснето со криптовалутите. Со тоа што за нив не постојат граници и се надвор од дофатот на институциите кои вршат надзор на платниот промет, а во одредени ситуации спроведуваат и капитални контроли, криптовалутите се корисна алатка за овие криминални активности. Во одредени земји како што е случај и со ЕУ, надлежноста на институциите задолжени за сузбивање на перењето пари се прошири и на дигиталните пари односно криптовалутите¹⁷. Исто така, криптовалутите отвораат низа прашања во делот на оданочувањето и борбата против даночното затајување. Прашањето кое се поставува е каков да е нивниот третман кога станува збор за добивката што се остварува преку криптовалутите. Судовите веќе дојдоа во ситуација да треба да одлучуваат по предмети од оваа материја како што е случајот којшто заврши со пресуда на Судот на правдата на Европската унија поврзана со правилата за данокот на додадена вредност. Така, во својата пресуда Европскиот суд во Луксембург го дефинираше Биткоинот како виртуелна валута и и' го призна статусот на средство за размена¹⁸.

Сепак, од анализата на третманот на криптовалутите во различни законодавства може да се заклучи дека отсуствува заеднички пристап и одговор кон прашањата кои произлегуваат со појавата на криптовалутите. Иако е јасно дека треба да постои глобален одговор, пред се' од развиените земји, сепак постои различен третман во различни јурисдикции¹⁹. Од правен аспект работите ќе станат многу појасни при крајот на оваа година, односно по средбата на Г20 во Буенос Аирес кога се очекува најразвиените земји да излезат со заеднички став по однос на третманот

¹⁷ Council of the EU, Money laundering and terrorist financing: Presidency and Parliament reach agreement, PRESS RELEASE 794/17 20/12/2017, достапно на: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/20/money-laundering-and-terrorist-financing-presidency-and-parliament-reach-agreement/pdf>

¹⁸ CJEU, case C-264/14, *Request for a preliminary ruling under Article 267 TFEU, from the Högsta förvaltningsdomstolen (Supreme Administrative Court, Sweden)*, ECLI:EU:C:2015:718, para. 10-58.

¹⁹ Види: Alex Roeber, Phoebe A. White, The Regulation of Cryptocurrencies, in *Decrypting Cryptocurrencies: Technology, Applications and Challenges*, J.P. Morgan Perspectives, February 2018, стр. 33

на криптовалутите. Но, што и да одлучат ќе остане фактот дека постои решение за премостување на потребата од посредник т.е. државата во платниот систем и дека децентрализацијата на парите ќе биде неповратен процес. Како што се вели, можат да ги скинат првите цвеќиња... Bitcoin, Ethereum, Ripple, Bitcoin Cash, Litecoin... и тн. но не ќе можат да ја спречат пролетта која доаѓа со *Blockchain* технологијата.

Заклучок

Технолошкиот прогрес во дигиталната технологија и софтверот овозможија создавање на криптовалути кои претставуваат иновација во делот на парите и плаќањата. Втемелени на старата идеја за децентрализација на парите и заобиколување на државата како единствен субјект кој емитува пари кои се законско средство за плаќање во економијата, криптовалутите претставуваат своевидна „револуција“ во светот на парите и монетарниот поредок, а која е овозможена преку новата *Blockchain* технологија.

Како и при секој технолошки пробив во одредена сфера на општествениот живот, старите правила по кои функционира системот не се спремни да одговорат на новонастанатите услови. Така е и со криптовалутите. Иако оценети од страна на регулаторите и централните банки како иницијална фаза која не може да ја загрози стабилноста на финансискиот систем, криптовалутите отвораат сериозни дискусии како за економските така и за правните аспекти на нивната употреба како средство за плаќање и алтернатива на традиционалните пари.

Самото дефинирање на поимот на криптовалути е тешка задача. Различни држави имаат различен пристап кон криптовалутите кој оди од забрана за нивно користење до целосно препуштање на пазарот и отсуство на било каква регулатива. Работите се уште посложени на европско тло каде монетарната политика и супервизијата во рамките на Еврозоната е во рацете на супранационална централна банка.

Од економски аспект, две прашања се од исклучителна важност. Првото е поврзано со можноста за третман на криптовалутите како средство за плаќање во економијата, а второто е поврзано со последиците кои би настанале за монетарната политика и функционирањето на финансискиот систем при масовна употреба на криптовалутите.

Правните аспекти на криптовалутите се поврзани со правната рамка

на издавањето и користењето на криптовалути кое е сеуште во рана фаза и е регулирано во рамките на националните држави. Иако криптовалути се глобален феномен, сеуште не постои заеднички и координиран одговор на меѓународно ниво што би бил далеку поефикасен начин за нивно уредување. Исто така, криптовалути отвораат бројни правни прашања во делот на спречувањето на прењето пари, финансирањето на теротизмот, оданочувањето, борбата против даночната евазија и сл.

*Jovan Zafiroski, PhD
Associate professor, Faculty of Law
Iustinianus Primus Skopje*

THE LEGAL AND ECONOMIC ASPECTS OF THE CRYPTOCURRENCIES

Abstract: *The introduction of new technologies in payments has reopened the debate on the notion of money and its definition. The decrease of the use of cash as a means of payment has changed the concept of money. The emergence of cryptocurrencies has opened new chapters in the monetary law. As a means of payment, cryptocurrencies are neither a product of any state nor a central bank. On the one hand, it represents a vast opportunity as for the market as well as for innovation in the process of development of alternative means of payment. On the other hand, there are the threats for the monetary system in which the state, the central bank, plays a crucial role. Cryptocurrencies are also a challenge for the monetary authorities that through their monetary policy are working on the achievement of the price stability and maintenance of a sound financial system. Cryptocurrencies have numerous advantages over traditional money, such as anonymity, the speed and low transaction costs. However, numerous risks are associated with the absence of a regulator or institution that has authority over transactions. Also, the anonymity of the transactions opens a vast possibility for use of the cryptocurrencies as a means of payment for exchange of goods and services that are part of illegal activities. According to many authors, cryptocurrencies as a decentralized instrument for payment are the direction in which the payment system will be developed in future. As it is the case with any “revolution,” the legal framework of the previous system is not ready to respond to the needs of the new age. This paper is a modest attempt to analyze legal and economic issues related to the use of cryptocurrencies.*

Key words: *crypto valutes, bitcoin, economy*